

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh464>

2793 NUMARALI AHLAT KAZASI MÜSLİM NÜFUS DEFTERİ (30 REBİYÜLEVVEL 1252/15 TEMMUZ 1836)'NİN TANITIM VE DEĞERLENDİRMESİ

Zülfiye KOÇAK*
Hasan TAŞKIRAN**

Özet

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde birçok yenilik ve değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu değişikliklerden birisi de; ülke genelinde nüfus sayımlarının yapılmasıdır. Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ilk nüfus sayımı II. Mahmut döneminde, 1831 yılında yapılmıştır. Devlet genelinde yapılan nüfus sayımları nüfus yapısının temel özelliklerini belirlemek açısından önemli olduğu kadar, yerel anlamda da önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde NFS.d [Nüfus Defterleri] koduyla, 2793 numarada kayıtlı “*Van Eyaleti, Van Sancağı Ahlat Kazası Müslim Nüfus Defteri*”nin tanıtım ve değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 19. yüzyıl, Van, Ahlat, Nüfus Defteri, Mahalle, Karye.

Numbered 2793 Ahlat Township Muslim Population Registry (30 Rebiyülevvel 1252/15 July 1836) Introduction and Evaluation

Abstract

19th century, many improvements and changes in the Ottoman Empire has been experiencing. One of these changes is census. By the middle of the century with a census was conducted in the entire country. The first modern population census in Ottoman Empire was made in 1831, Mahmut the 2nd's era. These changes made throughout the Empire and the census, the state's general population as well as the structure reveals important information on a local basis. About this article we have tried

---

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. E-Posta: zulfıye62@hotmail.com

** Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. E-Posta: htaskiran27@gmail.com

to make the presentation and evaluation in the Prime Ministry Otoman Empire Archives “*Van Eyaleti, Van Sancağı Ahlât Kazası Müslim Nüfus Defteri*” Ahlât population book, NFS.d, under number 2793’s.

Key Words: 19th century, Van, Ahlât, Population Registry, District, Village.

Giriş

Bugün, Türkiye’nin Doğu Anadolu bölgesinde, Bitlis vilayetinin bir kazası olan Ahlat, Van Gölü’nün kuzeybatısında yer alır. Kuzeyinde Bulanık ve Malazgirt ilçeleri, batısında Muş vilayeti, güneybatısında Tatvan ve Bitlis, doğusunda Van Gölü’nün yanı sıra, yine Bitlis’e bağlı Âdilcevaz ilçesi bulunmaktadır.

Ahlât, Van gölünün kuzeybatı kıyısında, mezar âbideleriyle meşhur tarihî Ahlât şehri, bir şehir ve bugün Bitlis’e bağlı bir ilçe merkezidir. Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Ahlât, Urartular’dan Osmanlılar’a kadar çeşitli devlet ve hânedanların idaresinde kalmıştır. Şehrin en eski sakinleri olan Urartular, buraya *Halads*; Ermeniler *Şaleat (Şaliat)*; Süryânîler, *Ke-lath*; Araplar, *Hilât*; İranlılar ve Türkler ise *Ahlât* demişlerdir.¹ Şehir, ilk olarak Ermeni prensliklerin veya Bizans’ın yönetimi altında kaldıktan sonra Hz. Ömer döneminde İyaz b. Ganem’in bu bölgeye yönelik fetihleri neticesinde İslam egemenliği dönemi başlamış; Emeviler ve Abbasiler zamanında da mahalli idareciler vasıtasıyla bu egemenlik devam etmiştir. IX. asrın ikinci yarısından itibaren Abbasi Devleti’nin zayıflamaya başlaması üzerine, Ahlât ve bölgedeki diğer bazı şehirler Ermeni Krallıkları’na veya Bizans İmparatorluğu’na tâbi olmuştur. Şehrin mahalli idarecileri, Ermeni ve Bizans tahriklerine karşı 940’ta Hamdanileri metbû’ olarak tanımışlardır.² Şehir, Hamdaniler’den sonra kısa bir süre Mervaniler’in eline geçmiştir.³

Selçuklular Anadolu’ya geldiklerinde, Ahlât dışındaki birçok şehir Bizans’a bağlıydı. 1054 tarihinde Sultan Tuğrul Bey Ahlât’ı kuşattıysa da, bir netice alamadı. Fakat, Sultan Alparslan devrinde şehir Selçuklu hakimiyetine girdi. Bundan sonra Ahlât, Anadolu’ya yapılacak olan diğer fetih hareketleri

¹ Faruk Sümer, “Ahlât”, *TDVİA*, c. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 19; Sümer, “Ahlât Şehri ve Ahlatşahlar”, *Belleten*, c. L, sayı 197, Ankara 1986, s. 447; Rahmi Tekin, *Ahlât Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 12-13.

² Nasuhi Ünal Karaarslan, “Hamdâniler”, *TDVİA*, c. 15, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 446.

³ Abdürrahim Tufantoz, “Mervâniler”, *TDVİA*, c. 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 230-231; Şerephan, *Şerefnâme*, çev.: M. Emin Bozarlan, Deng Yay., İstanbul 2006, s. 326-327.

için bir üs olarak kullanıldı ve İslam âleminin en büyük şehirlerinden biri haline gelerek, tarihinin en parlak dönemini yaşadı.

Şehir, 12. yüzyıl başlarından itibaren Ahlatşahlar (Ermenekşahlar)'ın baş şehri olmuştur.⁴ Selçuklular'dan sonra sırasıyla Eyyûbiler, Moğollar, Timurlular, Rûzegiler (Bitlis hâkimleri hanedanları), Akkoyunlar, Safeviler'in yönetiminde kalmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi (1533-1535) sonunda Osmanlı Devleti'ne bağlanmışsa da, bölgenin hâkimiyeti konusunda Safevi ve Osmanlılar arasında meydana gelen mücadelelerden dolayı, ancak 1555 tarihli Amasya Antlaşması ile tam manasıyla Osmanlı yönetimine alınabilmiştir.⁵

Bu makalenin konusunu teşkil eden defterin tarihine bakıldığında, Tanzimat Fermanı'nın ilânından önce Van Eyaleti'nin Van Sancağı'na bağlı olan Ahlât'ın, II. Abdülhamid devrinde, yani 1876'dan önce Muş, Varto, Mutki ve Bulanık ile birlikte Bitlis vilâyetine bağlandığı tespit edilmektedir.⁶

1. 2793 Numaralı Ahlat Müslim Nüfus Defterinin Genel Özellikleri

Osmanlı Devleti arazi yazımı ve nüfus kayıtlarının tutulmasına büyük bir önem vermiştir⁷. Devletin geleneksel tahrirleri⁸, özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda genişleyerek devam etmiş, bu dönem, âdeti *tahrir asrı* kabul edilmiştir. Sayım ve tahrir faaliyetleri, 19. yy. başlarında iki şekilde devam etmiştir.⁹ Bunlar,

⁴ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara 2006, s. 236-237.

⁵ Sümer, "Ahlât Şehri ve Ahlatşahlar," s. 447; Mehmet Demirtaş, "XIX Yüzyılın İkinci Yarısında Ahlat'ta Demografik Yapı" *IV. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu (17-21 Haziran 2008)*, Ed.: Prof. Dr. Oktay Belli, İstanbul 2011, s. 443.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], YEE, nr. 33/7, 29 Z 1288/9 Mart 1872 (İlgili belge için, bkz.: Demirtaş, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Ahlat'ta Demografik Yapı", s. 444.

⁷ Türk arşivlerinin en kıymetli hazinesi, devlet geleneğinin otuz-kırk yıl gibi aralıklarla yapılmasını emrettiği nüfus ve arazi tahrirlerinin sonuçlarını gösteren ana defterlerdir. Osmanlı arşivlerinden günümüze intikal eden binlerce defter arasında Tapu-Tahrir Defterleri, imparatorluğun hakiki yapısını, sosyal bünyesini ve kurumlarını ortaya çıkarmakla kalmayıp, bu muazzam devletin yayıldığı ülkelerin de mahallî tarihlerini, kültürel, ekonomik ve sosyal durumlarını aydınlatması bakımından büyük önem taşımaktadır. Tapu-Tahrir Defterleri sayesinde, belirli bir tarihte, imparatorluk dahilindeki her köy ve kasabada mevcut yetişkin erkek nüfusu, baba adları ve yaşları kayıtlı olmak suretiyle, tasarruf ettikleri arazi ve vergi mükellefiyetleriyle birlikte görmekteyiz (Ö. Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkân'a Mahsus İstatistik Defterleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası [İFM]*, c. II (İstanbul 1940), s. 20-21.

⁸ Mehtap Özdeğer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Miri Arazi Rejimi ve Tahrir Geleneği", *Manas Journal of Social Studies (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)*, c. 3, s. 5 (2003).

⁹ İlk modern nüfus istatistikleri de bu dönemde tutulmuştur.

nüfus ve temettuat¹⁰ sayımlarıdır. 1830-1831 tarihinden itibaren başlanan modern nüfus tahririnde, sadece erkek nüfus kaydedilmiştir.¹¹

Araştırmamızın esasını oluşturan Ahlat Müslim Nüfus defteri, “*Van Eyaleti, Van Sancağı Ahlat Kazası Müslim Nüfus Defteri*” adı altında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi’nde, NFS.d koduyla, 2793 numarada kayıtlıdır. Fon kaydında 29 Z 1252 tarihi düşülmüş ise de, muhtevası itibariyle 30 Rebiyülevvel 1252/15 Temmuz 1836 tarihli, 18 x 47 cm. ölçülerindeki bu defter 38 sayfa olup; ilk sayfası boştur. İkinci sayfası, “*Van Eyaleti dahilinde Ahlat kazasında kâin zükûr ehl-i İslâmın tahrîr-i nüfus defteridir...*” ifadesiyle başlamakta ve tarihlendirilmektedir. Bu sayımdan bir yıl önce, 1835’de, Dahiliye Nezareti bünyesinde Ceride-i Nüfus Nezareti’nin kurulması ve sancak merkezlerinde bu nezarete bağlı Defter Nâzırlıkları’nın tesis edilmiş olması; Ahlat kazası 1836 nüfus sayımının gerekçe ve önemini ortaya koymaktadır.¹² Bu defter, Van Sancağı’nda da bir Defter Nâzırlığı’nın kurulmasından sonra, 19. Yüzyılda Ahlat kazasında yapılan ilk nüfus kayıtlarını içermektedir.

Deftere göre, nüfus sayımı ve yazımı görevi Es-Seyyid Mehmed Efendi’ye verilmiştir¹³. Ayrıca defterde, “*kasaba-i mezbûrde vâki kal’ada müstâhdem olan huddemâtn 1247/1831 tarihinde bâ-fermân-ı âli maaşları tahsîs buyrulan müstahfiz ve zâbitanın ve hisâr tâbiriyle zikrolunan kal’a-i mezbûre zâbitânının her birinin hizmetleriyle Âdilcevaз misillü derûn-ı defterde isimleri bâlâsına işaret olundu*”¹⁴ suretinde bir başka kayıttan, kaza halkından

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için, bkz.: Mübahat Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Bellekten*, c. LIX, sayı 225 (Ankara 1995), s. 395-419.

¹¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943. Osmanlı’da ilk modern nüfus sayımı olarak kabul edilen 1831 sayımı hakkında Enver Ziya Karal’ın bu çalışması, Said Muhib Efendi’nin, *Memâlik-i Mahrusa-yı Şâhâne’de 1247 Senesinde Mevcut Olan Nüfus Defteri* adıyla derlenen 1831 tarihli Nüfus Tahriri’nin yayımından ibarettir). 1831 sayımı, *kazaların nüfus kayıtlarını* temel ölçü kabul etmesi sebebiyle, bugün uygulanan nüfus kayıt sisteminin de temelini oluşturmaktadır (Adnan Çimen, s. 200). 1831 sayımını nüfus hizmetleri bakımından önemli kılan husus, vergiye tâbi ve askerlik hizmetiyle yükümlü erkek nüfusun doğum, ölüm ve nakil gibi nüfus kaydındaki değişikliklerinin takibine yönelik defterlerin tutulmaya başlamasıdır. Fakat, 1831 sayımının beklenen sonuçları vermemesi üzerine, yeni bir nüfus sayımının yapılmasına ihtiyaç duyulduğu ve bundan 1844’de, özellikle askerî ihtiyaçları dikkate alan yeni bir sayım yapıldığı (Adnan Çimen, “Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/3 (Ankara 2012), s. 196) bilinmektedir.

¹² Çimen, a.g.m., s. 203.

¹³ BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 2.

¹⁴ Aynı yer.

olup, Ahlât Kalesi'nde muhtelif hizmetlere tayin edilen şahısların nüfus bilgilerinin, Âdilcevas kazası kalesi emsal alınarak özellikle belirtildiği tespit edilmektedir. Bu durumun böyle olması Âdilcevas ile Ahlat kazalarının hemhudut olmasından kaynaklanmaktadır.

Ahlat'da, kaza merkezindeki mahalleler ve doğrudan merkeze bağlı karyelerin zükûr/erkek nüfusunun kaydında kadîm nüfus tahririne uyulmuş ve defter, hâne esasına göre düzenlenmiştir. Şöyle ki, bir mahalle adının ardından, hâne reislerinden başlamak üzere her hânedeki çocuk ya da yetişkin erkek nüfus isimleri, varsa sıfat ya da lâkapları, yaşları, hâne halkı ile akrabalık dereceleri, bir memuriyet veya muhtelif hizmetle görevlendirilmiş iseler, bu memuriyet ya da görevin tasrih ve tarihlendirilmesi suretiyle kayıt altına alınmışlardır. Vefat gibi *vukuat* kaydının yanı sıra; gerektiğinde, herhangi bir sebeple nüfus kaydı başka yere nakledilenler, tarih ve bazı hânelerde gerekçe gösterilerek kırmızı mürekkeple işaretlenmişlerdir.

Her mahalle ve karyede, hânelere numara verilmiş; böylece, hâne sayısını takibe imkân tanınmıştır. Mahalle ve karyelerin imam ve muhtarları ayrıca belirtilmiştir. Şahıs isimleri yazılırken, *sin* kaydıyla, sayım esnasında her ferdin kaç yaşında olduğu gösterilmiştir. Defterde kayıtlı en genç zükûr, 2 aylık; en yaşlısı ise 110 yaşındadır. Her ismin beraberinde, *bin* kaydıyla, *Ahmed bin Ali*, *Abdullah bin Osman* gibi, baba-oğul münasebeti kayıtlara yansıtılmıştır¹⁵. Baba-oğul arasındaki akrabalık münasebeti kaydedilirken, birden fazla oğul için, *diğer oğlu* denilmiş; üçüncü veya daha fazla oğul için de aynı ifade kullanılarak, her biri *diğer oğlu* suretinde gösterilmiştir. Aynı hânedeki meskûn akrabalar kaydedilirken, ilgilinin, hâne reisine nispetle *biraderi*, *diğer biraderi*, *dâmâdı*, *emmizâdesi*, *kayınbiraderi*, *eniştesi*, *yeğeni* gibi ifadeler kullanılarak, akrabalık bağı beyân edilmiştir.

Bir şahsın fizikî özellikleri *kısa boylu*, *orta boylu*, *uzun boylu*, *kara sakallı*, *kır sakallı*, *sarı sakallı*, *ter bıyıklı*, *çolak*, *topal*, *â'mâ*, *yekçeşm* (gözlerinden biri sağlam olan) gibi kelimelerde ifadesini bulmuştur. Varsa, aile lâkapları ve meslekleri ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Bu notlardan, kazanın demografik hareketliliğini izlemek mümkün olduğu gibi; gerek merkez, gerek tâbi köylerin sosyal, kültürel ve iktisadî durumu hakkında fikir edinmek de kolaylaşmıştır.

Deftere kaydedilen özellikle çocuk ve genç zükûr nüfusun yaşları belirtilirken kullanılan çeşitli ibareler, burada zikredilmeye değerdir. Bunlar

¹⁵ Defterin muhtelif sayfalarındaki nüfus bilgilerinden.

arasında en fazla dikkati çeken ifade, Arapça bir tâbir olan *şâb-ı emred*'in¹⁶ hayli tekrarlanmış olmasıdır. Bu tâbir, *henüz sakalı ve bıyığı çıkmamış, genellikle 10-20 yaş aralığındaki çocuk ve gençlere* işaret etmiştir. İncelemiş olduğumuz defterde geçmeyen fakat aynı tarihlerde benzer defterlerde geçen *kebir* (12 yaş üstü) ve *sagiyr* (0-12 yaş arası) ifadelerini yaşları kategorize etmek için kullandık.¹⁷ Defterde birbirini takip eden ve aynı özelliği taşıyan şahıslar için benzer kelimelerin tekrarıdan kaçınılmış, *bu dahî* ifadesiyle yetinilmiştir.

A. AHLAT KAZASI MERKEZ MAHALLELERİ

İncelememize esas olan 1836 tarihli nüfus defterinde, Ahlât kazasının toplam 5 adet merkez mahallesi ve 4 karyesinde sâkin erkek nüfusa yer verilmiştir. Defterdeki sıraya göre, bu tarihte Nefs-i Ahlât'ın mahalleleri şunlardır: *Mahalle-i Tunus, Mahalle-i İkitepe, Mahalle-i Kırklar, Mahalle-i Erkızan, Mahalle-i Taht-ı Süleyman*. Kazaya bağlı köyler ise, *Karye-i Haniye, Karye-i Sûr, Karye-i Pâtnos, Karye-i Köşhân*'dir. Adı geçen mahalle ve karyelerin toplam nüfusu, 1.596 zükûr/erkek olarak tespit edilmiştir.

1.Mahalle-i Tunus

Mahalle-i Tunus'da, 83 hânedeki 255 zükûr nüfus sayılmıştır. Bunların 140'ı *kebir* (12 yaş üstü) 115'i *sagiyr* (0-12 yaş arası) olup; 23 zükûr için, *şâb-ı emred* (*henüz sakalı ve bıyığı çıkmamış*) kaydı mevcuttur. 255 kişiden biri *topal*, biri ise *yekçeşm* olarak nitelendirilmiştir; yani, sadece bir gözü görmektedir. Bilindiği gibi, 1831'deki modern nüfus sayımı dahil, Osmanlılar'da kadın nüfus kaydedilmediği halde¹⁸; hâne sayısına bakarak, gerek Mahalle-i Tunus, gerek diğer mahalle ve karyelerdeki toplam nüfusun yanı sıra, kadın nüfus hakkında da tahminde bulunmak mümkündür.

1.1. Mahalle-i Tunus'ta Resmi Görevliler

Temmuz 1836'da, mahalle imamı *orta boylu, kara sakallı* Yusuf bin Mehmed adında biri olup; kayıt esnasında 45 yaşındadır. Mahalle muhtarı,

¹⁶ Şemseddin Samî, *Kâmûs-i Türki*, Çağrı Yay., İstanbul 2007, s. 761.

¹⁷ Hava Selçuk, "Niğde'de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/6 Nisan 1831)," *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6 Issue 2, (Fransa 2013), p. 1263-1294.

¹⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 17, 20.

eşkâli *orta boylu*, *kara sakallı* olarak târif edilen Ebubekir bin Abdullah'tır ve nüfus kaydı yapılırken 46 yaşındadır.

1.2. Mahalle-i Tunus'da Meslek Grupları

Mahalle-i Tunus erkek nüfusunun 18'i *azeb/azebân*¹⁹, 10'u *müstahfiz*²⁰, 3'ü *hisar [eri/neferi]*²¹ olarak görevlendirilmiştir.²²

1.3. Mahalle-i Tunus Vukuat/Vefeyat Kaydı

Mahalle imamı orta boylu, kara sakallı, Yusuf bin Mehmed, 45 yaşında; azeb, orta boylu, ak sakallı Mustafa bin Osman, 60 yaşında; müstahfiz, kısa boylu, kır sakallı Ahmed bin Yâkub, 50 yaşında; kara sakallı Süleyman bin Yâkub, 35 yaşında; sarı sakallı Abdullah bin Derviş, 30 yaşında; oğlu, Derviş bin Abdullah, 3 yaşında; azeb, orta boylu, ak sakallı Ebubekir bin Abdullah, 60 yaşında; Emrullah, 10 yaşında; uzun boylu, ak sakallı Kâsım bin Abbas, 60 yaşında; kısa boylu, kır sakallı Hasan bin Hüseyin²³; oğlu, kara sakallı Sâdık, 27 yaşında; diğer oğlu Şâbân bin Abdullah, 20 yaşında; müstahfiz, kara sakallı Hamza bin Eyyûb, 20 yaşında; kara sakallı Receb bin Mehmed, 32 yaşında; sarı sakallı Ali bin Osman, 35 yaşında; orta boylu, ak sakallı Hasan bin Mehmed, 70 yaşında; orta boylu, ak sakallı Musa bin İbrahim, 60 yaşında; orta boylu, ak sakallı Hüseyin bin Süleyman, 67 yaşında; orta boylu, kara sakallı Süleyman bin Yusuf, 36 yaşında; oğlu, ter sakallı Said, 20 yaşında; orta boylu, ak sakallı İbrahim bin Hamza, 65 yaşında; Yusuf bin Derviş, 12 yaşında; orta boylu, ak sakallı Nebi bin Yusuf, 65 yaşında; Hamal oğlu, sarı sakallı Abdurrahman, 35 yaşında; İshâk bin Abbas, 1 yaşında; orta boylu, kara sakallı Sâdık bin Yusuf, 32 yaşında; orta boylu, sarı sakallı Süleyman bin Ahmed, 35 yaşında; orta

¹⁹ *Azeb, evli olmayan veya henüz evlenmemiş bekâr erkek* demektir. Osmanlılar'da *Eyalet Askeri*'nden hafif piyadeye de bu isim verilmiştir. Ayrıca, Tersane halkından olan bahriye azebleri ile kalelerin korunmasında istihdam edilen azebler bulunmaktadır ("Azab", *Osmanlı Tarih Lügati*, Midhat Sertoğlu, İstanbul 1986, s. 26; İdris Bostan, "Azab", *TDVİA*, c. 4, s. 313). Burada bahsi geçenler, Ahlat Kalesi'nin muhafazasında görevlendirilen azablardır.

²⁰ Osmanlı askeri teşkilatında, ülke içinde ve sınırlardaki bütün kalelerde muhafaza ve savunma hizmetlerinde görevli askerî gruplar için kullanılmış bir terimdir (Geniş bilgi için, bkz.: Sertoğlu, *a.g.e.*, "Müstahfiz" maddesi, s. 230 ve "Redif" maddesi, s. 283).

²¹ Hisar ya da hisar eri/nefer, kaleleri muhafaza etmekle görevli askerlere verilen addır ("Hisar Eri", Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 152).

²² Meslek adı altında tespit etmiş olduğumuz gruplar için defterin ilk sayfasında, bu mesleklerin kal'a-i mezburde istihdam edilen zâbita ve neferler olduğu belirtilmiştir (BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 1).

²³ Defterde yaşı kayıtlı olmakla beraber, bu kısım okunamayacak kadar haraptr.

boyu, ak sakallı Mahmud bin Süleyman, 60 yaşında; Halil bin İbrahim, 10 yaşında; orta boylu, kara sakallı Bozan bin Nurhan, 30 yaşında.²⁴

2. Mahalle-i İkitepe

Kebir (12 yaş üstü) 102, Sağır (0-12 yaş arası) 80 kişi, bunlardan 19 kişisi Şab-ı emred'dir. Bu mahallede engelli kişiye tesadüf edilmemiştir. Mahalledeki meslek gurupları; imam, muhtar, Azab, Mustahfiz ve Hisar şeklinde verilmiştir. Mahallede ölüm (fevt) sayısı da 23'tür.²⁵

Defterde kayıtlı ikinci mahalle, Mahalle-i İkitepe'dir. İkitepe'de, 69 hânede 182 erkek nüfus kaydedilmiştir. Bunların 102'si *kebir* (12 yaş üstü), 80'i *sağır* (0-12 yaş arası) olmakla beraber; toplam nüfusun 19'u *şâb-ı emred* sıfatıyla kayıtlıdır. Fizikî bakımdan engelli olanlarına tesadüf edilmemiştir. Mahalle sakinlerinin meslekî dağılımına bakıldığında, bir imam ve bir muhtardan başka; genellikle *azeb*, *müstahfiz* ve *hisar* adı altında muhtelif görevleri deruhde ettikleri anlaşılmaktadır. Bunlar, genellikle *Trabzon'a*, bir kısmı *Acem/İran'a*²⁶ gitmişlerdir. Mahallenin vukuat kaydında, 23 ölüm (*fevt*) vak'ası tespit edilmiştir.²⁷

2.1. Mahalle-i İkitepe'de Resmi Görevliler

Mahalle muhtarı 45 yaşında, uzun boylu, kır sakallı Hıdır bin Osman'dır. Mahalle imamı kısa boylu, ak sakallı İshâk bin Mahmud'dur ve 70 yaşındadır. Kasabanın tek *mukayyidi*, orta boylu, kır sakallı Süleyman bin Mustafa adında biridir ve kayıt esnasında 30 yaşındadır.

2.2. Mahalle-i İkitepe'de Meslek Gurupları

Mahalle halkından 5'i *azeb*, 8'i *müstahfiz*, 14'ü *hisar [eri/neferi]* tayin edilmişlerdir.

2.3. Mahalle-i İkitepe Vukuat/Vefyat Kaydı

Mahalle muhtarı uzun boylu, kır sakallı Hıdır bin Osman, 45 yaşında; ak sakallı Osman bin Mehmed, 80 yaşında; orta boylu, kara sakallı Mustafa bin Mehmed, 34 yaşında; kır sakallı Câfer bin Hasan, 40 yaşında; Mahmud Derviş

²⁴ BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 1-7.

²⁵ BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 8-11.

²⁶ İran sınırındaki kalelere tayin edilmiş olmalıdırlar.

²⁷ BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 8-11.

bin Feyzullah, 3 yaşında; Halil bin Yusuf, 4 yaşında; orta boylu, kır sakallı Mahmud bin Mustafa, 50 yaşında; Süleyman bin Abdullah, 6 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mehmed bin Hâlid, 65 yaşında; Yusuf bin Yâkub, 10 yaşında; orta boylu, kır sakallı Selim bin Abdülrezzâk, 45 yaşında; Ebûbekir bin Mustafa, 6 yaşında; orta boylu kır sakallı Mehmed bin Mustafa, 45 yaşında; oğlu Mustafa, 12 yaşında; diğer oğlu Yusuf, 8 yaşında; orta boylu, kır sakallı İsmail bin Mahmud, 45 yaşında; orta boylu, ak sakallı Osman bin Yusuf, 60 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mehmed bin Mustafa, 60 yaşında; oğlu, *şâb-ı emred* Mustafa, 10 yaşında; uzun boylu, ak sakallı Hüseyin bin Osman, 65 yaşında; Yusuf bin Mustafa, 2 yaşında; Abdurrahman bin Süleyman, 10 yaşında.²⁸

3. Mahalle-i Kırklar

73 hânedan ibaret olan Mahalle-i Kırklar'da, 228 zükûr/erkek nüfus sayılmıştır. Kaydedilen erkek nüfusun 122'si *kebir* (12 yaş üstü); 87'si *sağiyir* (0-12 yaş arası) olup; bunlardan başka, 19 zükûr, doğrudan *şâb-ı emred sıfatıyla* yazılmıştır. Mahalle imamı ve muhtardan başka; meslek grupları arasında *azeb*, *müstahfiz* ve *hisâr* kaydedilenler mevcuttur. Deftere göre mahallenin *vukuat* (*fevt*) kaydı, 36'dır.

3.1. Mahalle-i Kırklar'da Resmi Görevliler

Mahalle muhtarı 30 yaşındadır ve orta boylu, kara sakallı olan muhtarın adı, Osman bin Mehmed'dir. Mahalle imamı orta boylu, kır sakallı ve 45 yaşında bir şahıs olup; adı, Musa bin Abdullah'tır.

3.2. Mahalle-i Kırklar'da Meslek Grupları

Mahalledeki zükûr nüfustan 11'i *azeb*, 10'u *müstahfiz* kaydedilmiştir.

3.3. Mahalle-i Kırklar Vukuat/Vefeyat Kaydı

Mehmed bin Ahmet, 2 yaşında; kara sakallı İbrahim bin Mehmed, 30 yaşında; orrta boylu, kır sakallı Ahmed bin Ali, 45 yaşında; kara sakallı Sâdık bin Kâsım, 30 yaşında; Süleyman bin Kâsım, 2 yaşında; Emir bin Ahmed, 6 yaşında; Feyzullah bin Ahmed, 2 yaşında; orta boylu, kara sakallı Hasan bin Hüseyin, 33 yaşında; Ahmed bin Abdullah, 8 yaşında; eniştesi, kara sakallı Ali bin Abdullah, 30 yaşında; orta boylu, ak sakallı Abdurrahman bin Cemaleddin,

²⁸ BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 8-11.

70 yaşında; orta boylu, ak sakallı Osman bin Ahmed, 60 yaşında; kır sakallı Mehmed bin Ahmed, 50 yaşında; uzun boylu, kır sakallı Cafer bin İsmail, 55 yaşında; orta boylu, ak sakallı İbrahim bin Mehmed, 60 yaşında; orta boylu, ak sakallı İbrahim bin Ferhad, 90 yaşında; Mahmud bin Halil, 3 yaşında; kır sakallı Ahmed bin Abdullah, 50 yaşında; Mehmed Emin bin Mehmed, 1 yaşında; orta boylu, kara sakallı Süleyman bin Halil, 32 yaşında; kısa boylu, ak sakallı Yusuf bin Mehmed, 70 yaşında; sarı sakallı Osman bin Ebubekir, 35 yaşında; orta boylu, kara sakallı Musa bin Yusuf, 36 yaşında; oğlu Ömer bin Musa, 1 yaşında; Eyyüb bin Abdullah [Âbdal], 6 yaşında; orta boylu, sarı sakallı Cafer bin Yusuf, 35 yaşında; kara sakallı Feyzullah bin Hasan, 30 yaşında; orta boylu, ak sakallı Süleyman bin İshâk, 60 yaşında; orta boylu, kır sakallı Yusuf bin Mehmed, 50 yaşında; Yusuf bin Yusuf, 2 yaşında; orta boylu, aksakallı Yusuf bin Hamza, 60 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mirza bin Hasan, 65 yaşında; orta boylu, ter bıyıklı İsmail bin Yâkub, 25 yaşında; orta boylu, kır sakallı Hâlid bin İshâk, 60 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mahmud bin Hasan, 65 yaşında; orta boylu, ter sakallı İsmail bin Hasan, 22 yaşında.²⁹

4.1. Mahalle-i Erkızan Resmi Görevlileri

Mahalle imamı uzun boylu, kara sakallı İsmail Efendi bin Zülfikar, kayıt esnasında 45 yaşındadır. Muhtar orta boylu, kara sakallı Mustafa bin Ahmed, 36 yaşındadır.

4.2. Mahalle-i Erkızan'da Meslek Grupları

Erkek nüfusun 29'a *azeb*, biri *azeb ağası*, 29'u *müstahfiz*, biri *müstahfiz ağası*, 6'sı *hisâr [eri/neferi]* olarak kayıtlıdır.

4.3. Mahalle-i Erkızan Vukuat/Vefeyat Kaydı

Uzun boylu, kara sakallı İsmail Efendi bin Zülfikar, 45 yaşında; ak sakallı Şaban bin Mehmed, 75 yaşında; ak sakallı Hüseyin bin Ahmed, 70 yaşında; orta boylu, kır sakallı Süleyman bin Yusuf, 50 yaşında; Câfer bin Mehmed, 10 yaşında; Musa bin Mehmed, 20 yaşında; Yusuf bin Mehmed, 4 yaşında; orta boylu, kır sakallı Mehmed bin Ömer, 40 yaşında; Hüseyin bin Mehmed, 2 yaşında; orta boylu, kumral sakallı Ebubekir bin Bayram, 33 yaşında; orta boylu, kır sakallı Hamza bin Mahmud, 50 yaşında; kır sakallı, Haldûn bin Mahmud, 60 yaşında; ak sakallı Mehmed bin Hasan, 90 yaşında; orta boylu, ak

---

²⁹ BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 12-15.

sakallı Hüseyin bin Yusuf, 60 yaşında; Ali bin Mustafa, 5 yaşında; *şâb-ı emred* İbrahim bin Ahmed, 15 yaşında; orta boylu, kara sakallı Mehmed bin Nebi, 30 yaşında; Nebi bin Mehmed, 2 yaşında; orta boylu, kır sakallı Ali bin Mehmed, 50 yaşında; orta boylu, sarı sakallı Osman bin İsmail, 35 yaşında; orta boylu, ter sakallı Receb bin Hasan, 22 yaşında; Said bin Receb, 15 yaşında; orta boylu, kır sakallı Cafer bin Ali, 50 yaşında; uzun boylu, kır sakallı Resûl bin Ahmed, 45 yaşında; orta boylu, kır sakallı Ahmed bin Hasan, 40 yaşında; Selim bin Ahmed, 6 yaşında; Mustafa bin Ahmed, 2 yaşında; orta boylu, ak sakallı Ömer bin Osman, 60 yaşında; orta boylu, kara sakallı Osman bin Mehmed, 36 yaşında; İshâk bin Osman, 1 yaşında; orta boylu, kara sakallı Mehmed bin Ahmed, 30 yaşında; ak sakallı İbrahim bin İshâk, 100 yaşında; orta boylu, kır sakallı Ebubekir bin Süleyman, 50 yaşında; orta boylu, ak sakallı Musa bin İbrahim, 80 yaşında; orta boylu, kara sakallı Osman bin Hamza, 34 yaşında; orta boylu, kara sakallı Derviş Ali bin Seyyid Ahmed, 45 yaşında; orta boylu, kumral sakallı Hasan bin Ahmed, 32 yaşında; oğlu Ahmed bin Hasan, 2 yaşında; biraderi kara sakallı Ali bin Ahmed, 30 yaşında; orta boylu, kara sakallı Mehmed bin Ebutâlib, 25 yaşında; Dudu bin Mehmed, 6 yaşında; Hamza bin Mehmed, 5 yaşında; orta boylu, kara sakallı Yusuf bin Ebutâlib, 30 yaşında; orta boylu, kara sakallı İshâk bin İbrahim, 35 yaşında; Ahmed bin Emir, 4 yaşında; Halil bin Hasan, 3 yaşında; kısa boylu, ak sakallı Halil bin Mustafa, 65 yaşında; İshâk bin Ahmed, 4 yaşında; orta boylu, ak sakallı İbrahim bin İbrahim, 90 yaşında; *şâb-ı emred* Süleyman bin Ahmed, 10 yaşında; Mehmed bin Ahmed, 2 yaşında; orta boylu, kara sakallı Mustafa bin Osman, 35 yaşında; orta boylu ak sakallı Zülfikâr bin Yusuf, 40 yaşında; ak sakallı Mustafa bin Yusuf, 70 yaşında; Sâdullah bin Yusuf, 1 yaşında; orta boylu, kara sakallı Emrullah bin Abdurrahman, 30 yaşında; orta boylu, ak sakallı Abdülkâdir bin Derviş, 60 yaşında; Mustafa bin İsmail, 5 yaşında, Yusuf bin Mehmed, 10 yaşında; oğlu, ter sakallı Said bin Mûsa, 20 yaşında; *şâb-ı emred* Yâkub bin Yusuf, 15 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mehmed bin Hamza, 70 yaşında; orta boylu, sarı sakallı Hamza bin Abdullah, 35 yaşında.³⁰

5. Mahalle-i Taht-ı Süleyman

144 hânedan meydana gelen Mahalle-i Taht-ı Süleyman'da sâkin zükûr/erkek nüfus, 359'dur. Bu nüfusun 178'i *kebir* (12 yaş üstü), 158'i *sağiyir* (0-12 yaş arası)'dir. Bunlardan 23'ü *şâb-ı emred* kaydıyla gösterilmiştir. Erkek

³⁰ BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 16-21.

nüfustan 3'ü *çolak*, 2'si *topal*, biri *â'mâ*, 2'si *yekçeşm* (tek gözü sağlam)'dir; imam ve muhtardan başka, mahalle halkından *azeb*, *müstahfiz*, *hisâr [eri/neferi]* olarak istihdam edilenler bulunmaktadır. Defter kaydından, mahallede toplam 41 *ölüm (fevt)* tespit edilmektedir.³¹

5.1. Mahalle-i Taht-ı Süleyman'nda Resmi Görevliler

Mahalle imamı uzun boylu, ak sakallı, 60 yaşındaki Abdurrahman Efendi bin Osman'dır. Mahalle muhtarı orta boylu, sarı sakallı Haydar bin Kahraman, 34 yaşındadır.

5.2. Mahalle-i Taht-ı Süleyman'da Meslek Grupları

Defterde kayıtlı erkek nüfusun 11'i *hisâr*, 14'ü *müstahfiz*, 15'i *azeb*'dir.

5.3. Mahalle-i Taht-ı Süleyman Vukuat/Vefeyat Kaydı

Uzun boylu, kır sakallı Abdullah bin Abdurrahman, 40 yaşında; oğlu Şâkir, 5 yaşında; diğer oğlu Yâkub, 3 yaşında; kara sakallı Ahmed bin Abdurrahman, 33 yaşında; ak sakallı Hasan bin Tâhir, 60 yaşında; Ebubekir bin İbrahim, 3 yaşında; Süleyman bin Mustafa, 10 yaşında; Şaban bin Mehmed, 8 yaşında; orta boylu, ak sakallı Yusuf bin Musa, 70 yaşında; *şâb-ı emred* Osman bin Hüseyin, 10 yaşında; *şâb-ı emred* Emrullah bin Hüseyin, 15 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mustafa bin Ahmed, 60 yaşında; damadı, kara sakallı Hâşim bin Seyyid bin Mustafa, 30 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mehmed bin Ömer, 60 yaşında; orta boylu, ak sakallı İshâk bin Mehmed, 70 yaşında; uzun boylu, ak sakallı Es-seyyid Selim Efendi bin Es-seyyid Bozan, 65 yaşında; *şâb-ı emred* Süleyman bin Hüseyin, 17 yaşında; Ahmed bin Yusuf, 10 yaşında; Hâlid bin Süleyman, 2 yaşında; orta boylu, kara sakallı Mustafa bin Halil, 43 yaşında; orta boylu, ak sakallı Sâmi bin Abdullah, 60 yaşında; orta boylu, kır sakallı Feyzullah bin Sâdullah, 40 yaşında; orta boylu, kara sakallı Yusuf bin Alâaddin, 35 yaşında; orta boylu, sarı sakallı Mustafa bin Hâlid, 45 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mustafa bin İbrahim, 60 yaşında; oğlu, kara sakallı Emir bin Mustafa, 30 yaşında; Hasan bin Feyzullah, 2 yaşında; orta boylu, kara sakallı Hasan bin Yusuf, 34 yaşında; orta boylu, kır sakallı Osman bin Abdullah, 60 yaşında; Osman bin Yusuf, 2 yaşında; sarı sakallı Yusuf bin Hasan, 41 yaşında; orta boylu, kır sakallı Hıdır bin Mehmed, 45 yaşında; Mustafa bin Abdullah, 1 yaşında; Ahmed bin Abdullah, 2 yaşında; orta boylu, ak sakallı İshâk bin

³¹ Aynı defter, s. 23-28.

Osman, 110 yaşında; orta boylu, ak sakallı İbrahim bin Ramazan, 65 yaşında; orta boylu, kır sakallı Mehmed bin Abdullah, 50 yaşında; orta boylu, ak sakallı Osman bin Sapancı, 70 yaşında; orta boylu, ak sakallı Ahmed bin Sapancı [Sabancı], 65 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mehmed bin Âlim, 80 yaşında; oğlu, Mustafa bin Mehmed, 8 yaşında.³²

6. Ahlât Kazası Mütesellimliği'nde İstihdam Edilmek Üzere Dışarıdan Gelen Zükûr Nüfus:

6.1. Mütesellimin Akrabaları:

Mütesellimin biraderi ter bıyıklı Mustafa Bey bin Ahmed Paşa, kayıt esnasında 20 yaşındadır. Diğer kardeşi orta boylu, kara sakallı Mehmed Bey bin Ahmed Paşa, 25 yaşındadır.

6.2. Hizmetliler

Kazada, mütesellim ve kardeşlerinden başka, toplam 35 hademe istihdam edilmekte; hademelerin refakatinde, 6 akrabaları bulunmaktadır.

Tablo-1: Hizmetlilerin Mensub Oldukları Aşiret veya Memleketleri

<i>Aşiret veya Memleketin Adı:</i>	<i>Görevleri:</i>	<i>Sayıları:</i>
Kabile-i Gevaş	Hademe	2
Kabile-i Gevarlı	Hademe	3
Kabile-i Manki	Hademe	2
Samanlı	Hademe	6
Bitlisli	Hademe	6
Bâyezidli	Hademe	2
Sarisulu	Hademe	2
Konlu	Hademe	1
Sûrlu	Hademe	1
Çukurlu	Hademe	1
Çarklı	Hademe	1
Lâzki	Hademe	1
-	Hademe	7
		Toplam: 35+6 (akraba)³³

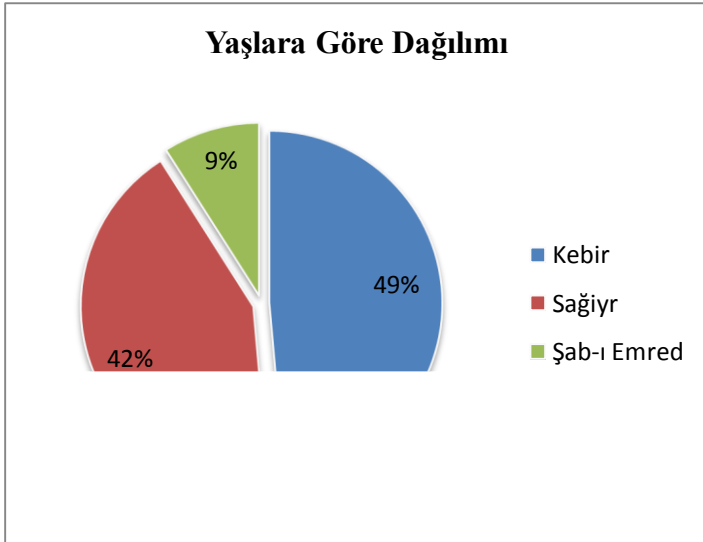
³² Gös. yer.

³³ Diğer 6 kişi, istihdam edilenlerin akrabalarıdır (Bkz.: BOA, NFS.d, nr. 2793, s. 30).

Tablo-2: Ahlat Kazası Merkez Mahalleleri Zükûr/Erkek Müslim Nüfusu

<i>Mahalle Adı</i>	<i>Hâne Sayısı</i>	<i>Kebir Nüfus</i>	<i>Sağiyir Nüfus</i>	<i>Şâb-ı Emred</i>	<i>Toplam</i>
Mahalle-i Tunus	83	140	115	23	255
Mahalle-i İkitepe	69	102	80	19	182
Mahalle-i Kırklar	73	122	87	19	228
Mahalle-i Erkızan	150	175	180	48	403+1 ³⁴
Mahalle-i Taht-ı Süleyman	144	178	158	23	359
				Toplam:	1.429

Tablo-3: Ahlat Kazası Merkez Mahalleleri Erkek Nüfusunun Yaşlarına Göre Dağılımı

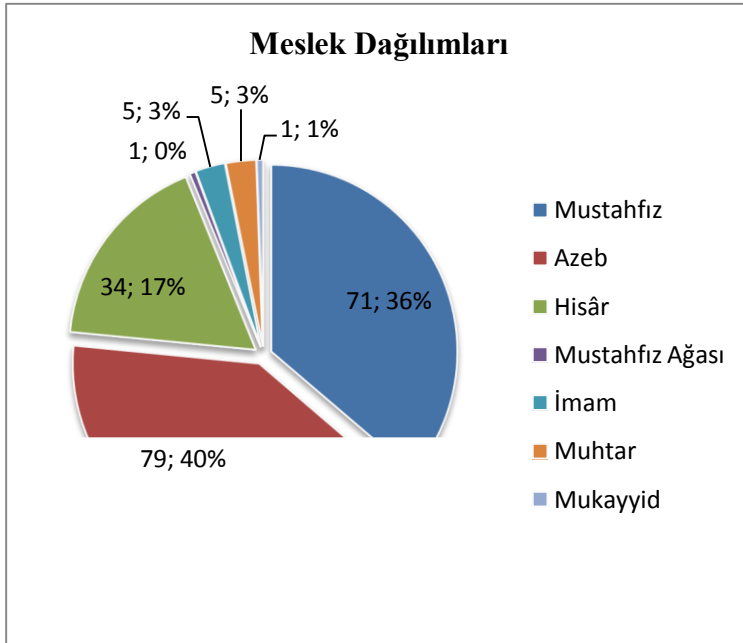

³⁴ Mahalle-i Erkızan'da, Ahmed bin Abdülhamid adıyla kayıtlı, 2 aylık bir çocuk mevcuttur (Bkz.: Aynı defter, s. 16).

Tablo-4: Ahlat Kazası Merkez Mahallelerinde Meslek Grupları

<i>Mahalle Adı</i>	<i>Muhtar</i>	<i>İmam</i>	<i>Mukayyid</i>	<i>Azeb</i>	<i>Hisâr</i>	<i>Müstahfiz</i>	<i>Müstahfiz Ağası</i>	<i>Toplam</i>
Mahalle-i Tunus	1	1	-	18	3	10	-	34
Mahalle-i İkitepe	1	1	1	5	14	8	-	30
Mahalle-i Kırklar	1	1	-	11	-	10	-	23
Mahalle-i Erkızan	1	1	-	30	6	29	1	68
Mahalle-i Taht-ı Süleyman	1	1	-	15	11	14	-	32
Toplam: 187 Görevli								

Tablo-5: Ahlat Kazası Merkez Mahallelerdeki Meslek Dağılımları

B. AHLAT KAZASI'NA BAĞLI KARYELER

1. Karye-i Hanya

Bu karyede, 11 hânedede mevcut 28 zükûr/erkek nüfus sayılmıştır. Bunların 18'i *kebir* (12 yaş üstü), 7'si *sağiyir* (0-12 yaş arası) olup; 3'ü de *şâb-ı emred* sıfatıyla kaydedilmiş; deftere, 4'ünün *vefat* (*fevt*) bilgisi not edilmiştir³⁵.

1.1. Karye-i Hanya'da Resmi Görevliler

Karye-i Hanya muhtarı orta boylu, ak sakallı Hacı Hamza bin İsmail olup; kayıt esnasında 60 yaşındadır.

1.2. Karye-i Hanya Vukuat/Vefeyat Kaydı

Karye muhtarı orta boylu, ak sakallı Hacı Hamza bin İsmail, 60 yaşında; orta boylu, ak sakallı İshâk bin Mehmed, 110 yaşında; oğlu, kara sakallı Ahmed bin İshâk, 40 yaşında; orta boylu, kara sakallı Abdullah bin İbrahim, 50 yaşında.³⁶

2. Karye-i Sûr

Karye-i Sûr'da 38 hâne mevcut olup; 88 zükûr/erkek nüfus kaydedilmiştir. Bunların 40'ı *kebir* (12 yaş üstü), 41'i *sağiyir* (0-12 yaş arası)'dir. 7 zükûr, *şâb-ı emred* sıfatıyla yazılmıştır. Ayrıca defterde, 12 *ölüm* (*fevt*) kaydı bulunmaktadır.³⁷

2.1. Karye-i Sûr'da Resmi Görevliler

Karye muhtarı orta boylu, kara sakallı Şâbân bin Bâbâhan, 33 yaşındadır.

2.2. Karye-i Sûr Vukuat/Vefeyat Kaydı

Karye muhtarı orta boylu, kara sakallı Şâbân bin Bâbâhan, 33 yaşında; biraderi, Resul bin Bâbâhan, 30 yaşında; babası, ak sakallı Bâbâhan bin Ömer, 90 yaşında; orta boylu, kır sakallı Osman bin Süleyman, 47 yaşında; orta boylu, sarı sakallı İsmail bin Mehmed, 35 yaşında; orta boylu, *şâb -ı emred* Mirza bin Hüseyin, 19 yaşında; orta boylu, sarı sakallı Ali bin Ebubekir, 37 yaşında; Hasan bin Hüseyin, 5 yaşında; orta boylu, sarı sakallı Ebubekir bin Sofî, 35

³⁵ Aynı defter, s. 32-33.

³⁶ Gös. yer.

³⁷ BOA, NFS,d., nr.2793, s. 33-35.

yaşında; orta boylu, kara sakallı Halil bin İbrahim, 34 yaşında; ak sakallı İsa bin Hamza, 70 yaşında; orta boylu, ak sakallı Mahmud bin Şâbân, 60 yaşında.³⁸

3. Karye-i Pâtnos

Karye-i Pâtnos'ta 3 hâne ve 4 zükûr/erkek nüfus kayıt altına alınmıştır. Bunlar sırasıyla, birinci hânedeki orta boylu, ak sakallı Kâsım bin Yusuf, 60 yaşında; ikinci hânedeki orta boylu, kara sakallı Resul bin Abdullah, 30 yaşında; üçüncü ve son hânedeki orta boylu, kır sakallı Râşid bin Ahmed, 47 yaşında ve onun biraderi, Hızır 3 yaşındadır.³⁹

4. Karye-i Köşhân

Karye-i Köşhân'da 2 hâne ve 4 zükûr/erkek nüfus kayıt altına alınmıştır. Bu karyede sakin erkek nüfusun isim ve yaşları şöyledir: Birinci hânedeki orta boylu, ak sakallı Tayyar bin Çerci, 60 yaşında; oğlu, *şâb-ı emred* Ali, 12 yaşındadır. İkinci hânedeki sâkin, orta boylu, kara sakallı Abdülkâdir bin Ahmed, 36 yaşında; oğlu Resul ise, 6 yaşındadır.⁴⁰

Tablo-6: Ahlat Kazası Karyeleri Zükûr/Erkek Nüfusu

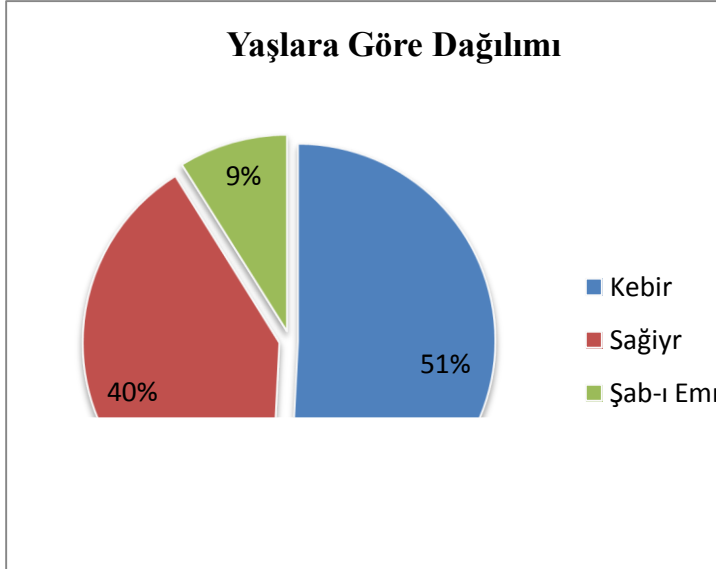
<i>Karye Adı</i>	<i>Hâne Sayısı</i>	<i>Kebir</i>	<i>Sağiyr</i>	<i>Şâb-ı Emred</i>	<i>Toplam</i>
Karye-i Hanya	11	18	7	3	28
Karye-i Sûr	38	40	41	7	88
Karye-i Pâtnos	3	3	1	-	4
Karye-i Köşhân	2	2	1	1	4
Toplam:					124

Tablo-7: Ahlat Kazası'na Bağlı Karyelerde Erkek Nüfusun Yaşlarına Göre Dağılımı

³⁸ Aynı defter, s. 33-35.

³⁹ Aynı defter, s. 36.

⁴⁰ Gös. yer.

Tablo-8: Ahlat Kazası'nda Kullanılan Erkek İsimleri

Sıra Nr.:	İsim	Adet	Sıra Nr.:	İsim	Adet	Sıra Nr.:	İsim	Adet
1.	Mehmed	203	24.	Câfer	22	47.	Abdülkerim	4
2.	Yusuf	134	25.	Derviş	22	48.	Dâvud	4
3.	Ahmed	131	26.	Feyzullah	19	49.	Râşid	4
4.	Mustafa	131	27.	Emrullah	18	50.	Tâhir	4
5.	Hasan	116	28.	Sâdık	18	51.	Emir	3
6.	Abdullah	114	29.	Sâmi	18	52.	Maksûd	3
7.	Süleyman	107	30.	Nâdir	16	53.	Murad	3
8.	Ali	101	31.	İsa	14	54.	Şâkir	3
9.	Osman	100	32.	Said	14	55.	Hıdır	3
10.	Mahmud	73	33.	Abdulkadir	13	56.	Bayram	2
11.	İsmail	70	34.	Şaban	12	57.	Veli	2
12.	İbrahim	64	35.	Haydar	10	58.	Abuzer	1
13.	Ömer	61	36.	Abbas	10	59.	Ayni	1
14.	Hüseyin	58	37.	Zülfikar	7	60.	Esad	1
15.	Halil	57	38.	Seyyid	6	61.	Harunreşid	1

16.	Abdurrahman	37	39.	Mirza	6	62.	Hatib	1
17.	Musa	35	40.	Nebi	6	63.	Hidâyet	1
18.	Kâsım	34	41.	Numan	6	64.	Mazlum	1
19.	Yâkub	34	42.	Sâdullah	6	65.	İslâm	1
20.	Selim	33	43.	Kahraman	5	66.	Samed	1
21.	Hamza	33	44.	Dede	5	67.	Vedad	1
22.	İshâk	29	45.	Âbdal	4	68.	Zülküf	1
23.	Receb	25	46.	Abdülhamid	4	69.		

Sonuç

Bu makaleye konu olan, “*Van Eyaleti, Van Sancağı Ahlat Kazası Müslim Nüfus Defteri*”, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde, NFS.d koduyla, 2793 numarada kayıtlıdır. Araştırmada, Osmanlı Devleti’nin, 1836 yılında Ahlat Kazası Müslüman erkek nüfusu; gerek sayı, gerek kayıtlı şahısların yaşları, belirleyici fizikî özellikleri (meselâ özürlüler), meslekleri ve vefat edenlerin ölüm kayıtları ile birlikte tespit edilmiştir. Ayrıca, kaza merkezi ve tâbi köylerde kullanılan erkek isimleri tek tek belirlenmiştir. Bu suretle elde edilen bütün veriler, ayrı başlıklar altında toplanan tablo, istatistik ve grafiklerle de gösterilmiştir.

Buna göre, coğrafi konumu sebebiyle yüzlerce yıldan bu yana iskân sahası olarak büyük ilgi gören Ahlat, idarî statüsü bakımından, 1836 ‘da 5 mahalle ve 4 karyede, toplam 1.596 Müslüman zükûr/erkek nüfusa sahip bir kaza merkezidir. Aynı tarihte, merkez mahalle ve tâbi karyelerde çeşitli meslek gruplarına rastlanmakla beraber; devletin mülkî teşkilâtlanması gereği, kaza merkezinde mütesellim, her mahalle ve köyde imam ve muhtar gibi resmi görevliler bulunmaktadır.

Osmanlı coğrafyasında askerlik ve vergi yükümlülüğünden imtina eden bir kısım erkek nüfusla birlikte, konar-göçer toplulukların tahririndeki aksamalar dikkate alınacak olursa; ülke genelinde, sayımı yapılamayan bir miktar *gizli/mektûm nüfusun* mevcudiyeti de âşikârdır. Aynı gerekçeyle, yukarıda ifade edilen rakamlar, Ahlat’ın 1836 yılı gerçek nüfusundan nispeten az olmalıdır. Bununla birlikte, makalenin, ülkemizde şehir tarihi ve yerel tarih alanında yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı temenni edilir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri:

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA) (İstanbul):

Nüfus Defterleri (NFS.d): nr. 2793,

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE): nr. 33/7, 29 Z 1288/9 Mart 1872.

B. Araştırma ve İnceleme Eserleri:

“Azab”, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Midhat Sertoğlu, İstanbul 1986.

BARKAN, Ö. Lütfi, “Türkiye’de İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakan’a

Mahsus İstatistik Defterleri”, *İktisat Fakültesi Mecmuası [İFM]*, c. II , (İstanbul 1940), s. 20-21.

BOSTAN, İdris, ”Azab”, *TDVİA*, c. 4, s. 313.

ÇİMEN, Adnan, “Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri”,

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14/3 (Ankara 2012), s. 183-216.

DEMİRTAŞ, Mehmet, “XIX Yüzyılın İkinci Yarısında Ahlat’ta Demografik Yapı”, *IV.*

Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu (17-21 Haziran 2008, Ahlat), Ed.; Prof. Dr.

Oktay BELLİ, İstanbul 2011, s. 442-447.

“Hisar Eri”, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Midhat Sertoğlu, İstanbul 1986, s. 152.

KARAARSLAN, Nasuhi Ünal, “Hamdâniler”, *TDVİA*, c. 15, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 446-447.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, c. LIX, sayı 225 (Ankara 1995), s. 395-419.

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara 2006.

2793 Numaralı Ahlat Kazası Müslim Nüfus Defteri'nin Tanıtım ve Değerlendirilmesi

“Müstahfız”, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Midhat Sertoğlu, İstanbul 1986, s. 230.

ÖZDEĞER, Mehtap, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Miri Arazi Rejimi ve Tahrir Geleneği”, *Manas Journal of Social Studies (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)*, c. 3, s. 5 (2003).

“Redif”, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Midhat Sertoğlu, İstanbul 1986, s. 283.

Hava Selçuk, “Niğde'de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/6 Nisan 1831)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6 Issue 2, (Fransa 2013), p. 1263-1294.

SÜMER, Faruk, “Ahlat”, *TDVİA*, c. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 19-22.

-----, “Ahlât Şehri ve Ahlatşahlar”, *Bellekten*, L/197 (Ankara 1986), s. 447-494.

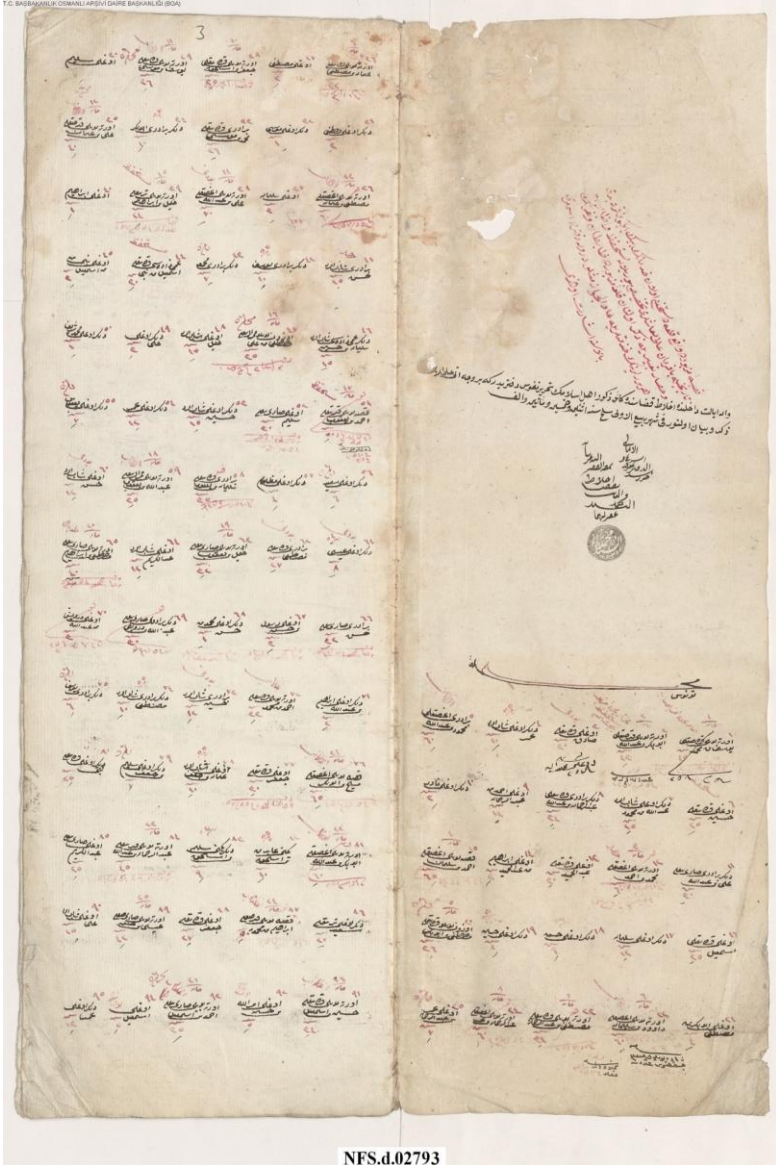
Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 2007.

Şerefhan, *Şerefnâme*, çev.: M. Emin BOZARSLAN, Deng Yay., İstanbul 2006.

TEKİN, Rahmi, *Ahlat Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 2000.

TUFANTOZ, Abdürrahim, “Mervânîler”, *TDVİA*, c. 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 230-232.

EK-1. AHLAT KAZASI MÜSLİM NÜFUS DEFTERİ GİRİŞ SAYFASI

NFS.d.02793